

УДК 378.091.279.7:37.091.322.7-057.875-054.6

**ОБ'ЄКТИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ
ОЦІНЮВАННЯ ВМІНЬ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ
У КОМБІНОВАНОМУ МОВЛЕННЄВОМУ АКТІ
«СЛУХАННЯ-ПИСЬМО»**

Хейлік В.Д., канд. пед. наук (Запоріжжя)

У статті запропоновано й експериментально перевірено відповідну лінгводидактичну модель, удосконалено критерії та показники вимірів рівнів комунікативної компетенції іноземних учнів, проаналізовано підходи до формування вмінь конспектування лекцій медико-біологічного профілю.

Ключові слова: аудіювання, problem teaching, семантичні мікро- та макроутворення.

Хейлік В.Д. Объекты контроля и критерии оценивания умений иностранных студентов-медиков в комбинированном речевом акте «слушание-письмо». В статье предложена и экспериментально проверена соответствующая лингводидактическая модель, усовершенствованы критерии и показатели измерений уровней коммуникативной компетенции иностранных учащихся, проанализированы подходы к формированию умений конспектирования лекций медико-биологического профиля.

Ключевые слова: аудирование, метатема, семантические микро- и макрообразования.

Kheylik V.D. Objects of Control and Criteria of Foreign Medical Students' Estimation Skills in the Combined Speech Activity «Listening – Writing». Linguodidactic model has been proposed and experimentally tested in the article. The criteria and estimation rates of foreign students' communicative competence levels have been improved; new approaches to teaching foreign students taking notes of lectures in Medicine and Biology have been analyzed.

Key words: listening, methatheme, semantic micro- and macro formations.

Однією з ознак сьогодення є інтенсивно прогресуюча в усіх ланках соціально-економічного життя тенденція до прагматизму. Не оминає стороною це явище й такої гуманітарної сфери як викладання мов у навчальному закладі, зокрема в практиці підготовки іноземних студентів, оскільки мова (українська / російська) в цьому випадку виступає перш за все як засіб отримання професійної освіти в умовах іншомовного середовища. Це спонукає дослідників та методистів до постійного пошуку засобів оптимізації та ефективності професійно зорієнтованого навчання іноземних мов, що особливо актуально в контексті кредитно-модульного навчання, оскільки система, що склалася останнім часом стосовно перевірки отриманих знань, напрацьованих навичок та сформованих вмінь, не повною мірою відбиває показники засвоєння матеріалу в аспекті дихотомії «мова-мовлення». Цим і обумовлено **актуальність** статті.

Як мету дослідження визначено аналіз релевантності навчання іноземних студентів-медиків першого курсу запису навчальних лекцій його очікуваним результатам, оскільки рівень сформованості вмінь у таких актуальних та складних видах мовленнєвої діяльності, як слухання та письмо, далекий від параметрів, необхідних для повноцінного отримання професійних знань у вищому навчальному закладі. Предметом розгляду, таким чином, мають виступати методичні засоби визначення рівнів сформованості аудитивних, трансформаційних та компресивних умінь, що є базовими в аспекті сприйняття та запису автентичних навчальних лекцій.

Організація та побудова системи навчання залежить від багатьох факторів, зокрема об'єкта вивчення, мети і ступеня навчання, особливостей суб'єктів, засобів реалізації лінгводидактичної моделі та очікуваного результату. Звісно, вона має розроблятися з урахуванням відповідних принципів. Серед головних чинників

ефективності визначено принцип комунікативності як системотворюючий і пов'язаний із ним принцип функціональності. Тобто мовний матеріал відбирається з урахуванням його практичної значущості для висловлювання різних смислів, зокрема з точки зору професійних потреб як мотиваційного чинника.

Слід зауважити, що аудіювання навчальної лекції та її запис часто не сприймаються як особлива мета навчання, залишаючись на периферії методичної свідомості. Зокрема, порівняння навчальної програми підготовчого відділення іноземних громадян [2] та «Програми з російської мови для студентів-іноземців, що навчаються на нефілологічних факультетах ВНЗ» [3] свідчить про певне методичне протиріччя у вимогах щодо рівня володіння основними видами мовленнєвої діяльності наприкінці навчання на підготовчому відділенні та підсумкового контролю на першому курсі (1 семестр). Це стосується як темпоральних характеристик сприйняття усного повідомлення фахового характеру (відповідно 180-240 скл./хв та 180-200 скл./хв.), так і кількісних (обсяг аудіотексту – близько 3 сторінок та 450-500 слів). Таким чином, поза увагою залишається стратегія та динаміка формування актуальних для просунутого етапу навчання рецептивно-продуктивних умінь навчально-професійного спрямування.

Сприйняття й розуміння усного повідомлення у іншомовному середовищі – найважча перцептивно-розумово-мнемічна діяльність, що зумовлена одноразовістю слухової рецепції, меншою пропускнуою здатністю слухового аналізатора та найменш розвинутою звуковою пам'яттю (у порівнянні з можливостями зорового аналізатора та зорової пам'яті). Окрім того, “заданість” обраної мовцем теми, мовних засобів, а також темп, особливість паузації та тривалість висловлювання ставлять слухача у повну залежність від адресанта, лишають його можливості привести процес виокремлення інформації у відповідність до його здатності до сприйняття. Тому розробка параметрів перевірки сформованості навичок та вмінь, необхідних для розуміння аудитивно презентованої інформації, пов'язана з вирішенням цілого комплексу проблем.

Перш за все, це формування умінь, необхідних для успішної навчальної діяльності в цьому аспекті, серед яких: суто *аудитивні* (здатність співвідносити почуті звуки з тими графічними символами,

а через те й смислами, що зберігаються в довгостроковій пам'яті; вміння *ідентифікувати* знайомі лексико-граматичні та синтаксичні одиниці, використовувати механізм *прогнозування* на рівні смислових і вербальних гіпотез, *упереджувати* за лінією смислових та мовних ознак фрагменти та цілісні висловлювання, *співвідносити* специфіку аудіотексту з найбільш оптимальними шляхами збереження в пам'яті закладеної в ньому інформації, відтворювати короткий зміст через операції *відсікання* та *компресії*, автоматизованого *скорочення слів* і *заміни їх символами* з метою економії часу для запису та ін.

У проаналізованих лекціях щодо визначення конститутивних одиниць комунікативного, предметного і мовного змісту виявлено мовні одиниці 8-ми найбільш частотних семантико-синтаксичних груп (мікрополів), які повторюються в різних комбінаціях. Ці одиниці певним чином експлікують окремі типи мікроутворень у контекстах, що маніфестують різні метатемати. Виходячи з того, що лекція – це комбінації тих чи інших метатем (частіше за все – їх семантичних мікроутворень) удалося виділити і ранжувати групи найбільш частотних на цьому етапі навчання та «валентних» предикатів (94 одиниці), які розрізняють одну метатему від іншої. Це дозволило відібрати необхідний лексико-граматичний мінімум, окреслити об'єкти згортання мовних одиниць у висловлюванні без смислових втрат і визначити шляхи формування в студентів алгоритму компресії навчальної лекції.

Виходячи з того, що, за словами О. Леонт'єва, «людська діяльність існує як дія або ланцюг дій» [1:13], у теорії діяльності всі акти, включаючи й акти мовленнєвої діяльності, з погляду на їхню структурну організацію прийнято поділяти на елементарні (прості) та складні. Проаналізувавши погляди психологів на особливості та функціональне навантаження тих чи інших актів діяльності, у методичних цілях доцільно використовувати поняття «комбінований мовленнєвий акт». Предметом розгляду в межах означеної теми, таким чином, стали професійно орієнтовані комбіновані мовленнєві акти (КМА) «слухання-письмо».

Розглядаючи поняття «аудіювання» як початковий та найбільш складний етап рецептивно-продуктивних дій ми визначили його в даному контексті як *процес сприйняття, упізнання, розуміння почутого, активної переробки отриманої інформації аудитором*

і прогностичною «добудовою» комунікативного наміру відправника інформації.

З погляду на взаємозв'язок різних видів мовленнєвої діяльності, на яких ґрунтується навчальна діяльність з конспектування аудиторних лекцій, певної трансформації зазнає й традиційна дефініція поняття «письмо». В актуальному для нас аспекті письмову фіксацію усної навчальної інформації (або запис тексту лекції за фахом) розглядаємо як *сукупність паралельно протікаючих процесів слухового сприйняття, когнітивної обробки інформації, що зумовлена комунікативною настановою, та графічним відбиттям у стислій формі значущих для слухача смислів.*

Таким чином, одним з найголовніших чинників успішності досліджуваного мовленнєвого процесу визначено стратегію формування в студентів здатності прогнозувати зміст висловлювань на підставі виокремлення інваріантних мовних та мовленнєвих сигналів-опор для подальших трансформаційних операцій і формально-граматичного перекодування сприйнятої усної інформації.

Під час створення системи вправ ми виходили з того, що в КМА «слухання-письмо» процес комунікації відбувається в межах не одного, а двох видів мовленнєвої діяльності. Перша фаза – слухання – готує передумови для здійснення мовленнєвої діяльності у фінальній частині. Тому послідовність навчальних дій ми організуємо таким чином, щоб під час одного заняття студенти пройшли шлях від мовних вправ до самостійного вирішення актуальних комунікативних завдань.

На першому етапі формування адитивних вмінь (перший місяць навчання на I курсі ВНЗ) відбувається перенесення (транспозиція) вже сформованих на початковому етапі вмінь читання текстів визначених комунікативних типів на вміння аудіювання відповідно до універсальних механізмів рецепції (сприйняття й декодування інформації), корегується формування в студентів навичок сприйняття денотату висловлювання (предметного компонента) на базі інваріантних текстів зі спеціальності (писемні та аудіотексти). У зв'язку з цим навчання виокремленню в мовленнєвому потоці словоформ, синтагм, речень, мікротекстів на базі сформованих різнорівневих структур передбачає таку послідовність:
а) *прагматичний рівень* (указування на метатему – визначення

об'єкта, класифікація об'єктів, склад та будова об'єкта тощо); б) *семантичний* (співвіднесення її з моделями, що були закладені в свідомості студентів на початковому етапі під час читання; в) *вербальний рівень* (співвіднесення графічних знаків з усними, звуко-буквена ідентифікація, інтонаційне оформлення).

Важливо, що вже на цьому етапі у студентів напрацьовуються навички традиційного для нас скорочення під час написання на макрорівні (словосполучення, синтагма, речення) несуттєвих компонентів. Цьому мають сприяти пояснювальні коментарі такого типу:

Отбрасывать без потери смысла необходимо следующие слова в предложении:

1) группу подлежащего, если она повторяется из предложения в предложении (или заменяет ее соответствующим местоимением);

2) синонимичные прилагательные, которые используются в функции определения;

3) наречия степени (*очень, совершенно, весьма, вполне* и т.д.);

4) некоторые глаголы, выполняющие функцию связок (*является, представляет собой* и т.п.), заменяя их тире;

5) сложноподчиненные придаточные предложения причины можно заменять сочетанием предлога с существительным и т.д.

У подальшому увага учнів акцентується на поєднанні найбільш частотних мікротекстів, що становлять різні типи комунікативної організації (чотири-п'ять метатем) в один навчальний макротекст-фрагмент реальних лекцій з виокремленням прагматичних сигналів (засвоєні лексико-семантичні варіанти та предикативні одиниці) і навчанні адекватної в сенсі розуміння реакції на них – II етап (другий місяць).

Доречними вважаємо на цій стадії, окрім компресивних, реконструктивні вправи, наприклад:

Прочитайте полную версию слов, сокращённых следующим образом:

Орг-м, в орг-ме, ед-ца, структ. ед-ца всех живот. и раст. орг-мов, стр-е кл-к, цит-ма, клет. мембрана, ядер. обол-ка, неклет. стр-ры, разл. органы и тк. чел. и жив-ных, хим. состав, ф-ция клеток, обмен в-в, хар-р обмена в-в, явл., сост., содерж., пред.собой, вкл.в себя, относ., раздел., распол., вып ф-ю, регул. движ-е ионов, участ. в обмене

в-в, взаємод. др. с др., игр. роль, соед-ся, развив-ся, реагир., 10 км, 2 см, 3 мин, 5 г, 2 ч 30 мин, 1, 5 кг, 4 млн, в 21 в., в XX в.

Наступний етап вже являє собою період формування комплексних умінь сприйняття інформації реальної лекції, закладених у перший і другий цикл, на основі сукупності прагматичних засобів-конекторів, виокремлених студентами в процесі сприйняття мовленнєвого потоку, продукування короткого змісту з використанням різних шляхів відсікання та компресії, автоматизоване скорочення слів, заміна слів символами з метою економії часу запису – III етап (третій – четвертий місяці).

Кінцевою стадією запропонованого пропедевтичного курсу логічно стає контрольний зріз з метою визначення рівня комплексних мовленнєвих умінь сприйняття інформації реальної лекції. Зокрема, після прослуховування тексту лекції «Опорно-двигательная система» студентам, по-перше, для перевірки глибини розуміння пропонуються тести (множинного вибору, клоуз-тести або тести-підстановки).
Наприклад:

I. Выберите правильный вариант ответа (10 позиций):

1. Основная тема лекции – а) скелет туловища б) строение костей; в) опорно- двигательная система.

2. Скелет выполняет функцию... . а) опоры; б) терморегуляции; в) кровотворения.

3. По строению и форме кости бывают ... а) круглые, веретенообразные, звездчатые; б) бедренные, тазобедренные, плечевые; в) трубчатые, плоские, смешанные.

4. Существует три типа соединения костей: а) плотное, неплотное, свободное; б) непрерывное, полусуставное, прерывное в) мозговое, хрящевое, тканевое.

5. Скелет человека образуют а) ткани и органы б) кости и мышцы в) нервы и волокна

II. Выберите нужное слово/словосочетание и продолжите предложение (10 позиций).

Наступне завдання – це перевірка вміння орієнтуватися в композиційній побудові цілісного тексту (шляхом нумерації розрізаних фрагментів лекції в певній послідовності), та визначення обсягу оперативної пам'яті – графічним виділенням із запропонованих висловлювань лише тих, що мали місце в лекції.

III. Расположите пункты плана так, как они были изложены в лекции:

- а) функции скелета
- б) строение и форма костей
- в) типы соединения костей
- г) скелет и его разделы
- д) функции мышц
- е) мышцы: строение, формы и типы мышц.

IV. Отметьте только ту информацию, которая прозвучала в лекции (20 позицій).

Останнім завданням є усне відтворення змісту аудіотексту за власними записами. Відповіді фіксуються за допомогою диктофону, підраховується кількість фраз, актуальних предикатів, мовленнєвих помилок, відзначається адекватність змісту. Кожне завдання має різну вагу оцінювання у балах у зв'язку з варіативністю труднощів інтелектуального характеру. Сумарним максимумом є 100 балів. Абсолютно правильні відповіді (АПВ) оцінюються в 85-100 балів, недостатньо правильні (НПВ), в 70-84 бали, частково правильні (ЧПВ) в 50-69 балів, неправильні (НВ) – менше 50 балів.

Резюмуючи викладене, зауважимо, що запропонований підхід, на нашу думку, сприятиме інтенсифікації процесу навчання, скороченню термінів подолання мовних та мовленнєвих труднощів іноземними студентами-нефілологами під час навчання на першому курсі, а також значному поліпшенню якості сприйняття навчальної інформації як в описаних нами видах мовленнєвої діяльності, так і в інших, передбачених практикою освітнього процесу вищих навчальних закладів (практичні заняття, семінари, колоквіуми).

ЛІТЕРАТУРА

1. Леонтьев А.Н. Общее понятие о деятельности / А.А. Леонтьев // Основы теории речевой деятельности // АН СССР, Ин-т языкознания. – М. : Наука, 1974. – С. 5–20.
2. Навчальні програми (довузівська підготовка іноземних громадян) / Уклад.: Б.М. Андрущенко, Ю.М. Івашенко, Ю.О. Колтаков та ін. – К. : ІВЦ «Видавництво «Політехніка»», 2005. – Ч. 2: Фізика. Хімія. Математика. Основи інф-ки та обчисл. техніки. Креслення. Історія України. Рос. мова. Укр. і зарубіж. літ-ра. Основи психології. Образотв. мистецтво. – С. 78–132.

-
3. Программа по русскому языку для студентов-иностранцев, обучающихся на нефилологических факультетах вузов СССР. – 2-е изд., перераб. – М. : Рус. яз., 1985. – 48 с.
 4. Хейлик В.Д. Учимся записывать лекции / В.Д. Хейлик. – Запорожье, 2014. – 125 с.